

A hazafiság fogalmáról

E lap szerkesztője arra kért, hogy mint a nemzeti kérdés kutatója, március idusára, a nemzet és a hazafiság jeles ünnepére, írjak néhány sort a hazafiság történeti útjáról, és szóljak röviden arról, hogy nálunk történeti síkon hogyan fejlődött a hazafiság fogalma, és mi volt a különböző koroknak a hazafiságról alkotott szemlélete.

Amit a magam részéről a hazafiságról tartok, azt a leghívebben csak Ady szavaival tudom kifejezni: A hazafiság „sine qua nonja az embernek és a társadalomnak”, a „közös kultúrában s közös társadalmi munkában álló becsületes, munkásemberek”, akik őszintén szeretik hazájukat, anyanyelvüket, népüket és annak sorsában jobban-rosszban osztoznak, — hazafiak. Aki azonban „ellen-sége a haladásnak, a jobbra törésnek, az emberi szellem feltétlen szabadságának”, arról Adyval vallom, hogy még akkor sem hazafi, ha bármi nemzeti tárgy láttán könnyéig indul meg, vagy egyebet sem tesz, mint azt, hogy örökösen a nemzeti himnusz énekl.

Hazafiságról nálunk a középkor óta beszélhetünk, s a hazafiság történelmileg felidézhető első formája a feudális rendi-nemesi hazafiság volt, amely a rendi nemzet- és hazaszemléleten nyugodott. Minthogy e nemzetszemlélet szerint a nemzet a nemességgel volt azonos, s a haza maga is rendi rangot viselt, a hazafi-fogalom a rendiség évszázadaiban a rendi kiváltságok védelmezőjével volt azonos. Bár a feudalizmus hosszú századaiban e hazafi-fogalom motiválódott, és voltak korok, amikor ennél többet is értettek rajta, lényegében ezzel a jelentéssel élt a középkor alkonyáig, a XVIII. század végéig és a XIX. század elejéig. Grünwald Béla híres könyvében, „A régi Magyarország”-ban is azt olvashatjuk, hogy a XVIII. században, a rendi barokk korában a „hazafiság egyértelmű... (volt) ... a nemesi kiváltságok védelmével.” „Nem azt tartották hazafinak, aki azt hirdette, hogy a nemesség járuljon a közterhek viseléséhez, hogy katonáskodjék, hanem azt, aki a nemesség kiváltságainak fenn-tartásáért küzdött.” Nem csodálkozhatunk hát, hogy újabban a tüzetesebb ideológiatörténeti kutatások egyértelműen mutatták ki, hogy a parasztságtól ez a nemzet-konceptió, s a belőle fakadó úri-nemesi hazafiság távol állott, és ha a parasztságot az ország védelmében meg akarták mozdítani, a hit és a kereszténység védelmének jelszavával hívták őket harcba.

Volt azonban már a középkornak is magyarsággfogalma, s ennek alapján már a korai időkől beszélhetünk magyarságszemléletről, sőt magasabb fokon magyarságtudatról is, noha semmiképp sem a szó későbbi patrióta, pláne nem nacionalista értelmében, pusztán abban az egyszerű, objektív valóságból adódó értelemben, hogy a magyarsághoz tartozó elemek tudatában voltak annak, hogy ők magyarok, és nem mások, és magyarul, és nem más nyelven beszélnek. Ligeti Lajos nyelv-tudósunk szerint magyar népről és magyar nyelvről (nyilván bizonyos határok között) az uráli haza óta beszélhetünk, s így arra következtethetünk, hogy ez a középkorban élő magyarság-fogalom a honfoglalás előttre megy vissza, s erre látszik utalni az a tény is, hogy írott forrásainkban már a kezdetektől szilárd fogalomként jelenik meg. Elbeszélő forrásaink, törvényeink és okleveleink a világ legtermészetesebb hangján beszélnek az ország határain innen és túl magyarokról és más népekről. Feltehető, hogy ezt a magyarsággfogalmat a középkor a nyelvvel definiálta. Erre látszik utalni a velencei követnek az az 1459-ből származó jelentése, melyben arról értesíti a dogét, hogy Mátyás azzal az indoklással szólította fegyverbe III. Frigyes ellen az ország nemeseit, hogy „a császár meg akarja semmisíteni a magyar nyelvet. Még világosabban utal erre, hogy Szapolyainak az a fő érve Ferdinánd ellen, hogy a magyar nemzet és a magyar nyelv veszítene tőle. Ehhez a közös eredet és származás tudata társult. Kézainál azt olvashatjuk, hogy „az összes magyar egy apától és egy anyától származott”. Ennek megismétlését találhatjuk Werbőczy Hármaskönyvében is, aki a nemesség és jobbágy-ság eredetéről szólva rámutat, hogy a magyarok „mindnyájan ugyanegy nemzetségből, ti. Hunortól és Magortól származtak. Míg tehát a középkor nemzetfogalma csupán a nemességre korlátozódott, addig már akkor is élő magyarsággfogalom minden magyart, nemeset, nem nemeset egyaránt belefoglaltak. Hogy ebből a tényből sarjad-e vajon hazafias hevület, arra ezútszerint megnyugtató választ adni nem tudunk. A feudális nemzet- és hazafogalomról lezajlott vita alapján csupán azt szűrhetjük le, hogy ez a tény a XVI. század végétől kezdett a nemzeti ideológiában szerepet játszani.

A fentiek után önkéntelenül vetődik fel az olvasóban: hogyan, hát Hunyadi katonáinak, a végvári vitézeknek és a kurucoknak hazafisága csak hamis legenda volna, amit a történészek találtak ki? Lehetne a kérdést csűrni-csavarni, és kimutathatnánk, hogy bár a nemzet, haza, hazafiság jellegzetesen is rendi fogalmak voltak, a fegyvert ragadó jobbágy, aki a nemesi hazát védte, a kor rendi szemléletének mérlegén is hazafinak bizonyult, mintahogy ez bizonyára így is volt. Vessünk fel azonban egy lényegre mutató kérdést: adott viszonyok között eldönthető-e, és eldönthető-e a történettudomány objektív mérték alapján egy adott cselekedetről, vagy cselekvésről, hogy az mai fogalmaink szerint hazafiság volt-e, vagy sem, alkalmasint a cselekvő alany szubjektív szándéka ellenére is? Világos, hogy igen. Agnoszticizmust vallanánk, ha a kérdésre nem határozott igennel adnánk választ. Ha pedig ennek alapján vonunk mérleget Hunyadi törökellenes harcáról, vagy a végvári harcokról, és magát a ténnyt tekintjük, ti. azt, hogy a jobbágykatonák életüket és vérüket nem kímélve küzdöttek azért, hogy a csatateret mögötti területeken családjuk, asszonyuk, gyermekük békében élhessen, és a békés építómunkát és fejlődést biztosították önfeláldozással, úgy arra a végeredményre kell, hogy jussunk: hazafiak voltak, hazafias cselekedeteket hajtottak végre.

A feudalizmus rendi-nemesi hazafiságát a polgári, vagy burzsoá hazafiság nálunk a XIX. század első felében állította végképp fölére. Mint ahogy a polgári nemzeti ideológia, akként ez ideológia részét alkotó burzsoá hazafiság útját is sokan egyengették Bessenyei-től Széchenyig és Kossuthig, végleges tartalmát és formáját azonban a liberálisoktól nyerte. Bár e hazafiság már a kezdetől meglehetősen gazdag eszmei anyagot ölelt fel, alapvető tartalmát az „intéger”, a „történeti” Magyarország, „az ezérvés haza” egységének gondolatát alkotta, s ennek megfelelően a hazafi is az volt, aki Kossuth szavait idézve, „honszeretettel ragaszkodva

azon államelméleti tipushoz, mellyel Magyarország az európai nemzetcsaládban egy ezredév óta helyet foglal, Magyarországot a jövőre is Magyarországnak, s e minőségében egységesen épnek és épségében biztosnak akar”-ja.

A hazafiságnak ez a formája a nemzeti mozgalmak nálunk sajátosan is bonyolult viszonyai között alakult ki, és ez a körülmény élesen nyomta rá a bélyegét. Ez ad egyben magyarázatot arra is, hogy miért épp az államterületi egység gondolatára esett benne a súly. A hazafiságnak ez a koncepciója egyben a hazafi és a hazafiság fogalmait a jellegzetesen is sok-nemzetiségű Magyarország viszonyaihoz szabta, vagyis olyan hazafi-ideált óhajtott nyújtani, amely e hazafiság eszméjét a Kárpát-medence minden népe, magyar, nem magyar számára elfogadhatóvá kívánta tenni. Történetünkben valójában ezt a hazafiságot tekinthetjük a nacionalista hazafiságnak, s alapvető tartalmát tekintve a hazafiságnak ez a formája élt 1945-ig. Ez fogalmazódott meg Trianon után a „Mindent vissza!”, a „Csonka-Magyarország nem ország, egész Magyarország mennyország!” jelszavaiban is. Ehhez kapcsolódott a két világháború közötti időkben sokat emlegetett magyar „kulturfólyó” elmélete, és a „szentistváni állameszme” gondolata, amely — bár más aspektusból — ugyancsak a területi egység gondolatát fejezte ki. A szentistváni állameszme — mondotta Teleki Pál — „a Duna-medence rendjének állameszméje! Egységes, összetartozó terület állameszméje, amely mindenfajta embereket összefog, közös életben, egységes életformában, együttes törekvésekben, közös érdekekből, közös boldogulásra és vezető őket tovább.”

E nacionalista hazafiság azonban nem tudott kizárólagosságra szert tenni. Mindjárt, már a kezdet kezdetén ellenkezést váltott ki az ország nem magyar népei részéről, és körükben később sem tudott gyökeret eresztetni. A XIX. század második felétől pedig már a magyarság körében is új hazafiság-eszmény igénye fogalmazódott meg. A „magyar intellektuális forradalom” vezére, Ady Endre már „a megromlott religió”, a hazafiság reformjára hívott fel, s cikkeiben „igaz evangélium szerint reformált”, „emberi”, „populáris” és „szocialis” hazafiságot hirdetett. A következő nemzedékek életében pártoknak, csoportoknak, osztályoknak és rétegeknek megfelelően a hazafiság különböző, egymással szöges ellentétben álló koncepciói alakultak ki. Elég ennek érzékeltetésére annak a nagy távolságra utalni, amely az 1945-ös társadalmi forduló előtt az uralkodó osztályok ellenforradalmi és a kommunisták, valamint a népi tömegek forradalmi hazafisága között húzódott, nem is szólva arról, hogy a két világháború között — bár nacionalista alapon — külön hazafias eszményt képviselt Szabó Dezső, és még tőle is sok tekintetben eltérő hazafi-fogalmat alakítottak ki a nyomdokain elinduló népi írók — hogy csak a nevezetesebbeket említsük. Ilyen rendkívül összetett és bonyolult szellemi örökséggel kellett szembenéznie a magyar munkásosztálynak 1945 után, és részben még ma is ezzel az örökséggel van dolga akkor, amikor az új a szocialista hazafiság számára nyit tét a társadalom tudatában.

Sorok között, ritkábban nyíltan is hallhatunk kesergő hangokat a nacionalista hazafiság elmúlása miatt, mivel vannak, akik úgy vélik, hogy a nacionalista hazafiság elmúlása egyben a hazafiság elmúlását is jelenti. A fentiek után felesleges külön is hangsúlyoznunk, hogy ennek a busongásnak és kesergésnek menyire nincs alapja. A nacionalista hazafiság csupán egyik koncepcióját jelenti a hazafiságnak, és csupán egyik tagja a hazafiság történeti sorának. Mint ahogy közel másfél századdal ezelőtt a feudális hazafiságot a polgári hazafiság, úgy váltja fel napjainkban a nacionalista hazafiságot a szocialista hazafiság. A hazafiság nem hal meg, csupán értelme, tartalma és célja változik. A magam részéről meg vagyok győződve róla, hogy a hazafiság új kultúsa előtt állunk. Erre utal az a sok könyv, tanulmány és cikk, amely épp mostanában látott és lát napvilágot a nemzetről, hazáról, hazafiságról, és bár ezek a munkák tárgyak szerint a múltból szólnak, a jövőt készítik elő.

KÁVÁSSY SANDOR

Megemlékezések március tizenötödikén

Március 15-e. A világon tízmillió embernek mond igazán valamit ez a dátum és a legtöbbit nekünk, az ifjúságnak. Az 1848-as forradalom történelmi tanulságain túl emlékeztünk kell arra az ifjúságra, mely lelkesedéssel és bátorsággal mindig e napok élvonalában járt. A mi forradalmunk mindennapi forradalom, melynek nem a régi rend ledöntése a célja, hiszen azt már megvalósítottuk, hanem az új megteremtése a szocialista Magyarország építése a magunk sokszor szerény eszközeivel. A márciusi ifjúságnak ezt a lobogó lelkesedését azonban így is átmenthetjük mindennapi munkánkba, teljesebbé tehetjük vele életünket.

Az egyetemünk megartott megemlékezések is ilyen szellemben adóztak történelmi évfordulóinknak. Az Orvostudományi Egyetemen a Szemklinikában természetesen az ünnepi közönség előtt dr. Erdős Sándor, az intézmény

KISZ-titkára elnökölt és nyitotta meg az ünnepséget. Az ünnepi beszédet dr. Földy Gábor, a városi KISZ-Bizottság titkára tartotta, aki melegen méltatta március 15-e történelmi jelentőségét, kiemelve a forradalom számunkra is fontos értékeit.

A József Attila Tudományegyetemen a karok külön emlékeztek március idusára. Március 14-én az Auditórium Maximumban dr. Ágoston György dékánhelyettes elnökletével folyt le a bölcsészkar ünnepsége. Először Földvári László KISZ-titkár üdvözölte a megjelenteket, majd Sajtó Emese, az Egyetemi Színpad tagja szavalt a Petőfi: „A nép nevében” című költeményét. A márciusi fiatalok példájáról beszélt Varga István IV. évfolyamos hallgató, arról a példáról, amelyet mindennapi életünkben is követnünk kell. Ugyanezen a napon a Jogi Karon is összegyűltek, hogy megemlékezzenek az évfor-

Bemutatjuk

Dr. Berencsi György
Orvosegyetemünk új profeszora

Szeretettel köszöntjük lapunkban Szeged tudományos életének új képviselőjét, dr. Berencsi György professzort, az Orvostudományi Egyetem Közegészségtani Intézetének újonnan kinevezett igazgatóját, kit ezúton szeretnénk bemutatni olvasóinknak.

Berencsi professzor egyetemi tanulmányait a Budapesti Orvostudományi Egyetemen végezte, ahol sub auspiciis avatták orvosdoktorra.

Ezután tíz évig díjtalan tanársegédként a Budapesti Orvostudományi Egyetem Kórtani és Bakteriológiai Intézetében főleg a népbetegségekkel, népegészségügyi problémákkal és mikrobiológiai kérdésekkel foglalkozott.

Az egyetemi kutatáson kívül megemlékezésnek biztosítása végett a közegészségügyi igazgatáshoz tartozó intézményekben is dolgozott. Majd elvégezte a tisztiorvosi tanfolyamot.

Számos tudományos közlemény fűződik nevéhez, melyek alapján 1945-ben a Budapesti Orvostudományi Egyetem magántanára habilitálta, a népbetegségek tárgykörében. Tudományos munkáiban: a tuberkulózis, daganatokkal, golyvával, reumás megbetegedésekkel foglalkozik. Kandidátusi disszertációjának is a tuberkulózis a tárgya.

A felszabadulástól kezdve 1951-ig a népbetegségek helyszíni tanulmányozása végett Püspökladányban dolgozik községi orvosként, közben Budapestben magántanári előadásokat tart, felhasználva a falun szerzett tapasztalatokat. Előadásaiiban a szív- és érbetegségekkel, a daganatokkal, gyermekeken jelentkező bizonyos fertőző megbetegedések okainak tisztázásával, továbbá faluégészségüggyel foglalkozik.

1951-től a debreceni TBC Klinikán dolgozott. A klinika, valamint a Megyei TBC Gondozó Intézet laboratóriumának vezetője volt.

Számos külföldi meghívásnak eleget téve: Svédországban tanulmányozza a dák és a tbc népegészségügyi vonatkozásait, előadásokat tart többek között a Berlini Tudományos Akadémián, a borstelli tbc intézetben, Marburgban, Helsinkiben, a giesseni egyetemen.

Szegedi működésének terveiről, elképzeléseiről a professzor a következőket mondta: „Mint professzor, fő feladatomban tekintem az ifjúság tanítását, nevelését, megtanítani a hallgatókat a gondolkodásra, vagyis a dolgok logikai hátterének felismerésére.

Tudományos téren a közegészségügyi kutató munka feladata: új problémát keresni és megoldani. A modern életmódban ugyanis számtalan új tényező jelentkezik, melyek szerepet játszanak a jövő bizonyos betegségeinek kialakításában.

Gondolok itt a vírusbetegségekre, az egyre fejlődő ipar különböző termékeire, a nagyszemű mezőgazdaságban jelentkező esetleges foglalkozási problémákra, melyek az egész társadalmat érintő kérdések és a szocialista egészségügyi feladataikörébe tartoznak. Ezeket szabják meg intézetünk kutatási programját is.”

Befejezésül a professzor első szegedi benyomásairól beszélt: „A szegedi kedves, meleg fogadtatás számomra egész életre szóló élményt, s egyben kötelemzettség érzését is jelent. Ha csak „negyed annyit” tudok adni Szegednek, mint amennyit fogadtatásom alkalmával kaptam, már nagyon sokat adhatok!”

Lombay Béla

Bölcsészkar szellemi vetélkedő

Március 11-én az Auditórium Maximumban zajlott le a bölcsészkar szellemi vetélkedő. Szoros küzdelemben az ötödik évfolyam nyert a meglepően ügyes első évfolyam előtt. A harmadik helyezést a negyedik évfolyam nyerte el. Utolsó lett azonban a harmadévesek csapata, a másodikévesek sikerült megelőznie őket. A harc különösen az első kérdéscsoportoknál volt éles, a nehéz természettudományos kérdések után lanyhult a hangulat.

A végső döntést az irgalmatlanul nehéz földrajzi-történelmi kérdések adták. Kétségtelen azonban, hogy csak így lehet komolyabb színvonalat elérni az összegyűlt vetélkedőn.

S. P.

Közöljük lapunk olvasóival hogy a Szegedi Egyetem legközelebb április 3-án tiz oldalon elenik meg.

TERKESZTŐSÉ